

Doorlopende leerlijnen in de praktijk

Doorlopend of doodlopend?

Voor het opstellen van leerlijnen en ontwikkellijnen is het noodzakelijk duidelijke doelen te stellen die verschillen per onderwijsdoelgroep. De uitwerkingen van kerndoelen voor PO en VO die doorgaans als basis gebruikt worden zijn te vinden in de basisdocumenten bewegingsonderwijs. Voor bovenbouw VO zijn er eindtermen opgesteld voor vmbo, havo en vwo die richting geven. De leerlijnen in PO zijn meer gericht op beweging- en regelvaardigheid. In het VO zijn de kerndoelen in het basisdocument en eindtermen van het examenprogramma steeds meer gericht op bewegen in een contextuele en sociale verkenning. Er is daar meer sprake van op persoonlijkheid- en ontwikkelingsgericht onderwijs. Hebben we hier te maken met een accent verschuiving of met een meer fundamentele verschuiving van doelen? Van eerst (PO) meer aandacht voor bewegingsontwikkeling naar later (VO) meer aandacht voor persoonlijkheidsontwikkeling?

TEKST MAARTEN MASSINK

Kerndoelen en leerlijnen

Leerlijnen geven een volgorde aan van na te streven (tussen)doelen en daaraan gekoppelde leerinhouden. De algemene doelstelling van bewegingsonderwijs welke door de vakwereld wordt onderschreven is door Harry Stegeman geformuleerd (2000, *Belang van bewegingsonderwijs, JLF*): het bewegingsonderwijs is erop gericht de leerlingen bekwaam te maken voor zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur.

De doelen en leerinhouden die later geformuleerd zijn in kerndoelen en eindtermen zijn hierop gebaseerd. Vaak zijn (delen van) formuleringen hierin letterlijk terug te vinden.

Bron: www.slo.nl/thema/meer/tule/bewegingsonderwijs/

Hier valt op dat voor het PO in kerndoel 57 twaalf leerlijnen zijn uitgewerkt die gaan over bewegingsvaardigheden. Verder staan onder kerndoel 58 negen regelvaardigheden beschreven die in samenhang met de bewegingsvaardigheden aan bod komen. Deze staan op de site van de SLO als Tussendoelen & Leerlijnen geformuleerd voor primair onderwijs voor groep 1 tot en met 8.

De kerndoelen voor bewegingsonderwijs VO zijn geformuleerd in zes kerndoelen (53 tot en met

58). Daarbij valt op dat 53 en 54 specifiek gaan over bewegingsvaardigheden en het uitbreiden van het bewegingsrepertoire. Dit is verwijzend naar het PO omdat er wordt gesproken van een *uitbreiding*. De kerndoelen in VO van 55 tot en met 58 gaan meer over toepassen, verschillen respecteren, regelen en waarderen.

Verschuivingen

Het VO geeft richting aan de bewegingsvaardigheden door te verwijzen naar activiteitsgebieden zoals we die kennen in de sportwereld: spel, atletiek, turnen, bewegen op muziek, zelfverdediging en actuele ontwikkelingen in de bewegingscultuur. Hiermee wordt een relatie gelegd met de ons omringende bewegingscultuur. De leerlijnen in het Basisdocument VO bouwen voort op de leerlijnen PO en slaan een brug naar de activiteiten in de ons omringende sport- en beweegcultuur zodat leerlingen ook daar hun weg kunnen vinden en voortzetten. Dat kan via club of vereniging maar kan ook door zelf bewegingsactiviteiten te regelen voor zichzelf en/of voor anderen. Kerndoel 55 tot en met 58 verwijzen naar bekwaamheden die leerlingen in staat stellen zelf bewegingsactiviteiten te organiseren en uit te voeren en de waarde hier van in te zien. Ook hier is sprake van een aansluiting bij de kerndoelen PO maar we zien ook een lichte verschuiving in de richting van het zelfstandig uit kunnen voeren in wisselende omstandigheden.

QR-code site SLO

▲ Doorlopende leerlijnen

De kerndoelen die omschreven zijn in Bewegen regelen (VO), zijn lastiger uit te werken in een leerlijn. In het basisdocument PO staan reguleringsdoelen en thema's. Daarbij zijn per reguleringsdoel vier niveauiduidingen geformuleerd. Maar deze niveauiduidingen zijn niet gekoppeld aan bepaalde leeftijdsgroepen zoals bij de twaalf leerlijnen die gaan over bewegingsvaardigheden. Per groep en per individu zal de docent proberen 'de reguleringsdoelstellingen zo optimaal mogelijk te realiseren' (blz. 31 *Basisdocument bewegingsonderwijs van het basisonderwijs 6^e druk 2011*)

Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs:

Er zijn twaalf leerlijnen bewegingsvaardigheden in het PO onderscheiden, met vier niveauiduidingen per leeftijdsgroep.

Er zijn negen reguleringsdoelen losgekoppeld van leeftijdsgroep.

Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs:

Leer- en ontwikkellijnen

Er worden vier sleutels onderscheiden:

- 1 bewegen verbeteren; met zeven activiteitengebieden met negentien voorbeelden van leerlijnen.
- 2 bewegen regelen; er worden vijf regelthema's onderscheiden
- 3 gezond bewegen; met drie thema's
- 4 bewegen beleven met twee thema's
 - gerichtheid op bewegen
 - ingaan op uitdagingen
 - gerichtheid op leren
 - waarderen van bewegen
 - betrokkenheid bij de (bewegings)lessen
 - regels, materiaal, zelfstandigheid, samenwerken
 - zelfstandig deelnemen, initiatieven nemen
 - omgaan met elkaar, samenwerken omgaan met verschillen.

Nieuwe activiteiten in VO

Er zijn verschuivingen zichtbaar in de kerndoelen van PO naar VO. In het VO wordt het meer sportgericht maar ook meer gericht op zelfstandig uit kunnen voeren, verschillen respecteren, leren regelen, samenwerken en waarderen in wisselende omstandigheden. Deze kerndoelen en de daarmee samenhangende leerlijnen die gaan over reguleren en bewegen beleven zullen individueel afgestemd moeten worden. Dat vraagt langdurige begeleiding en leren kennen van je leerlingen.

Voorbeeld

Dit betekent in de praktijk dat naarmate ik mijn leerlingen en leerlingengroepen (klassen) beter leer kennen ik mijn doelen beter ga afstemmen. Daarbij zijn de leerlijnen (bewegen verbeteren) en ontwikkellijnen (bewegen regelen en bewegen beleven) wel helder. Maar ik kan moeilijk van tevoren vaststellen waar een groep of een leerling zal uitkomen. Doelen stellen vooraf is lastig. Het algemene doel, zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur blijft herkenbaar. Maar bij de ene groep of leerling zal ik dat met andere activiteiten, of in een andere uitvoering van dezelfde activiteiten bereiken, dan met de andere groep of leerling.

Voorbeeld

De klas komt binnen. Op het bord staat een plattegrond van het lokaal en het programma van de dag. Er worden drie onderdelen klaargezet; zwaaien met ringen en trapeze, volleybal en tumblingbaan. Leerlingen helpen met klaarzetten. De tumblingbaan wordt uitgerold en aangezet. Ringen en trapeze worden afgesteld en gecontroleerd door docent. Volleybalnet wordt opgehangen.

- 1 Tumblingbaan: seriespringen met drie sprongen over hindernissen met keuze uit hurkspringen over medeleerlingen zonder afzet van handen (zelf hoogte bepalen; liggend, knielend of gebukt), of over hindernis (turnblok) hurksprong zonder handen, hurkwend sprong met handen, rol op/over blok.
- 2 Volleybal: keuze uit volleybal met strandbal (direct spelen) of met volleybal (via medespeler met tussenvang).
- 3 Zwaaien met trapeze of ringen:
 - Trapeze op spronghoogte; aanspringen vanaf kast en in strekhangzwaai komen, in voorzwaai afspringen.
 - Trapeze op borsthoogte vanaf kast; steunzwaaien en voorover afduikelen in voorzwaai. Met de keuze met borstwaartsom tot steun komen.
 - Ringen op reikhoogte: strekhangzwaai met draai in en uit en achter afspringen.
 - Ringen op borsthoogte: achterover duikelen tot stand, of tot vouwhang met aanloopje tot vouwhang zwaai en terug tot stand.

De activiteiten uit het voorbeeld zijn uitdagend, vooral in de onderbouw VO. Ze kunnen gedaan worden in zowel de oriëntatieperiode (klas 1) als in de uitbouwperiode (klas 3). Dat betekent dat de leerlijn voor bewegen verbeteren die wordt voorgesteld in het basisdocument VO door ons minder strikt wordt toegepast wat betreft de onderverdeling oriëntatie en uitbouw. Voor ons vakwerkplan (OSG de Meergronden) geldt ook

hier de opmerking die werd gemaakt voor de reguleringsdoelen in basisdocument PO: er zijn wel niveauiduidingen geformuleerd maar niet (strikt) gekoppeld aan bepaalde leeftijdsgroepen. Wat bewegen verbeteren betreft geldt in het VO dat leerlijnen steeds meer individueel worden afgesteld en de verschillende jaarlagen doorlopen. Het is wel goed om leerlijnen te (h)erkennen. Maar van tevoren doelen stellen en tussendoelen voor de hele klas doet geen recht aan de realiteit. Wat blijft is het opzetten van bewegingssituaties waarin door leerlingen op verschillende niveaus gewerkt kan worden met verschillende uitdagingen. Iedere leerling werkt op zijn niveau. De mate van vrijheid in het kiezen van de activiteiten is klasafhankelijk. Goedlopende klassen krijgen meer vrijheid in het klaarzetten, aanpassen en kiezen van de activiteiten en zijn verder in de ontwikkeling qua zelfstandig werken. Een andere klas krijgt minder vrijheid en meer controle van de docent. Maar we werken in dezelfde richting naar het hoofddoel (zie formulering Harry Stegeman).

Meer sleutels

Dit wordt nog lastiger bij de *ontwikkellijnen* in VO met de sleutels Bewegen regelen en Bewegen beleven waarvoor in het VO meer ruimte komt. Vooral de sociale context, maar ook het zelfstandig keuzes kunnen maken, bewegen waarderen en de kans krijgen op basis van eigen keuzes te kunnen werken wordt steeds belangrijker. Het is lastig daar specifieke leerdoelen aan te koppelen, terwijl er wel gewerkt wordt aan de algemene vakdoelstelling: bekwaam maken voor zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur.

Hoe is dit concreet en meetbaar te maken, zoals één van de aanbevelingen is voor het maken van rubrics en leerlijnen (Lars Borghouts en Menno Slingerland artikel 'Formatief beoordelen met rubrics', LO 3 topic Stoppen met beoordelen?)

Heldere doelen formuleren

Heldere doelen stellen voor een specifieke doelgroep is lastig.

Voorbeeld hulpverlening 1:

De leerling kan:

- ...in veilige bewegingssituaties de helpende hand bieden;
- ...in veilige bewegingssituaties de mate van hulpverlening inschatten;
- ...in uitdagendere bewegingssituaties het bewegingsverloop van anderen ondersteunen;
- ...in een aantal uitdagendere bewegingssituaties het bewegingsverloop gedoseerd ondersteunen.

Dit voorbeeld van hulpverlening komt uit *Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs*. Het is een niveauiduiding van een reguleringsdoel hulpverlening bij bewegingsactiviteiten. Deze formulering en leerdoelen zouden niet misstaan bij de betere klassen in de bovenbouw havo/vwo.

Dit laat het volgende zien; er is weinig verschil tussen doelen en eindtermen PO en VO. Die zijn soms inwisselbaar waar het reguleringsdoelen/ bewegen regelen (beleven) betreft. Er is geen duidelijk onderscheid tussen vmbo en havo/vwo. Het examenprogramma met eindtermen geeft alleen houvast qua aantallen bewegingsactiviteiten. Wat opvalt is wat dat betreft het verschil tussen vmbo en havo/vwo qua keuzeplicht. Zo komen in het vmbo atletiek, turnen, bewegen op muziek en zelfverdediging alle vier voor in de eindtermen. Binnen havo/vwo is er een keuzeplicht en moeten leerlingen uit deze vier twee kiezen. Verder is de inhoud inwisselbaar. Er is geen duidelijkheid over leerlijnen, ontwikkellijnen en thema's. Van alles kan aan bod komen maar er is geen duidelijkheid over de diepgang. Wat is diepgang in dit geval? Er is geen duidelijkheid over het niveau waarop een vaardigheid beheerst moet worden. Handlingsdelen vragen geen beheersingsniveau. Maar wanneer is eraan voldaan? Heeft dat te maken met frequentie van deelname of ook met kwaliteit? Wat is dan kwaliteit?

Is er een trend?

Het PO is meer gericht op bewegingsontwikkeling uitgewerkt in de twaalf leerlijnen met niveauiduidingen per leeftijdsgroep. In het VO verschuift het naar deelnemen in verschillende contexten en sociale verbanden. Meer gericht op keuze van leerlingen. De ontwikkeling in beweegvaardigheid gaat soms achteruit in het VO door groei en de onbalans die dat (tijdelijk?) met zich mee

Verskillende contexten

▲
Uiteenlopende bewegingssituaties

brengt. Het lichaam raakt uit evenwicht en er moet opnieuw balans worden gevonden (soms letterlijk). Leerlingen krijgen meer uitgesproken voorkeuren en er is behoefte aan experimenteren en uitdagen. Ook sociaal, met alle onzekerheden daarbinnen tot gevolg. De aandacht verschuift in heterogene groepen van bewegingsvaardigheden naar meer aandacht voor sociale vaardigheden en persoonlijkheidsontwikkeling. Het is moeilijk om daar heldere doelen aan te verbinden. De ontwikkeling gaat sprongsgewijs (soms zelfs achteruit om later weer verder te kunnen springen).

Het is een opdracht aan de vakwereld te werken aan heldere doelen die recht doen aan deze verschuiving van doelstellingen waarbij het beter leren bewegen in het voortgezet onderwijs ruimte maakt voor het leren omgaan met verschillende (sociale) contexten waarin bewogen wordt. Beter leren bewegen kunnen leerlingen ook elders leren. Binnen school is er meer ruimte en aandacht voor zelfgekozen (ontworpen?) bewegingssituaties en sport en bewegen in hetero-

gene groepen. Beter leren omgaan met elkaar in uiteenlopende bewegingssituaties en beter leren omgaan met een grote diversiteit aan deelnemers en een grotere verscheidenheid van deelname-motieven is iets waar we in bewegingsonderwijs onze doelen op zullen moeten afstellen.

Het zal niet meevallen daar heldere doelen voor te formuleren. Maar het is beter deze verschuiving te onderkennen dan te merken dat je met sommige doorlopende lijnen in een doodlopende straat bent terechtgekomen met activiteiten die leerlingen niet meer motiveren. Wellicht dat de laatste alinea van de Canon LO richting kan geven aan de draai die we kunnen/moeten maken. Daarbij moet worden aangetekend dat deze draai op sommige scholen al is gemaakt als het gaat om aandacht voor het diverse aanbod aan actuele activiteiten. Aandacht voor de daaraan gekoppelde persoonlijkheidsontwikkeling is de volgende uitdaging. Zeker als het gaat om heldere doelen stellen.

▲
QR-code Canon LO

Eigen speelse wijze

De meest recente ontwikkeling is het integreren van de bewegcultuur van jongeren in het bewegingsonderwijs door aandacht voor actuele activiteiten en freesport (waaronder freerunning en freebiking): het op eigen speelse wijze ontdekken ingaan op de bewegingsuitdagingen van de direct toegankelijke landschappelijke en stedelijke leefomgeving (Van Mossel, Massink). ...

www.canonlo.nl/venster/49

Foto's

Anita Riemersma

contact

m.massink1@upcmail.nl

Kernwoorden

doorlopende leerlijnen, ontwikkellijnen, kerndoelen, eindtermen